

Mutații instituționale în *Romania* lui Alexios I Comnenul

Marek Meško, *Alexios I Komnenos in the Balkans, 1081–1095*, Cham, Elveția, Palgrave MacMillan, 2023, colecția "New Approaches to Byzantine History and Culture" (coord. Florin Curta, Leonora Neville, Shaun Tougher), ISBN 978-3-031-26295-1, 442 pagini

Byzance après Byzance/Bizanț după Bizanț: formula lansată în 1935 de Nicolae Iorga pentru a desemna convergența civilizației românești tradiționale la modelul întruchipat de Bizanț – de, pentru a utiliza terminologia oficială a epocii, *Romania* de Constantinopol – ar trebui să fie suficientă pentru a marca interesul cercetătorului român din domeniul istoriei și nu numai față de acest volum publicat de cercetătorul slovac Marek Meško de la Universitatea din Hradec Kralove, Cehia. Să adăugăm și faptul că circumscrierea tematică riguroasă a monografiei în speță este intim legată de evenimente și procese care au afectat regiunea balcanică într-o perioadă în care Imperiul Constantinopolului recuperase frontiera de la Dunărea de Jos și care, fatalmente, s-au repercutat cu intensitate în evoluția societății nord-dunărene, contribuind la desăvârșirea românității.

Autorul, născut în 1977 în Banská Bystrica, Slovacia, este deja un nume consacrat al bizantinologiei, cel puțin pe dimensiunea istorică a acesteia. Absolvent de istorie al Universității Comenius din Bratislava, deținător al unui masterat în studii bizantine de la Universitatea Aristotel din Salonic și doctor în filozofie, Marek Meško a efectuat mai multe stagii de cercetare la Viena, la Universitatea Bosfor din Istanbul și la Universitatea Princeton, New Jersey (SUA), fiind, la data apariției volumului aici evocat, cercetător la Universitatea din Hradec Kralove, Cehia. Ca atare, putem avea așteptări ridicate în ceea ce privește rigoarea metodologică a cercetării redată în monografia de față și judecățile de valoare formulate din partea unui investigator care și-a autodefinit domeniul de expertiză ca fiind istoria medievală a Bizanțului și relațiile bizantinilor cu grupurile etnice nomade în secolele al XI-lea și al XII-lea – și anticipăm, opinând că aceste așteptări sunt împlinite.

Monografia *Alexios I Komnenos in the Balkans, 1081–1095* realizată de Marek Meško nu se prezintă, din fericire, ca o simplă agregare de date factuale aderente la subiectul central al cercetării, ci urmărește, programatic și preponderent implicit, să pună în evidență mutații petrecute la nivel instituțional susceptibile de a scăpa chiar și atenției specialistului avizat. În particular, sunt vizate transformările pe care contextele și evenimentele axiale din perioada domniei basileului Alexios I Comnenul (care, *nota bene*, este fondatorul ultimei dinastii europene bizantine de dinaintea primei căderi a Constantinopolului, cea din 1204) le-a generat la nivelul armatei de uscat și marinei bizantine și, implicit, asupra capacității puterii imperiale centrale de a gestiona simultan

cele două mari emisfere ale suprastatului bizantin, cea balcanică și, respectiv, cea anatoliană. Să detaliez.

Volumul aici analizat este structurat în opt capitole, la care se adaugă un aparat critic de structură clasică, judicios proporționat. Cinci dintre capitole sunt, *de facto*, studii de sine stătătoare, altminteri întru totul agregate întregului: *Army and Navy in Eleventh-Century Byzantium/Armata și marina bizantină în secolul 11* (capitolul 2, pp. 11-50), *Alexios I Komnenos/Alexios I Comnenul* (capitolul 3, pp. 51-56), *War Against the Normans (1081–1085)/Războiul împotriva normanzilor (1081-1085)* (capitolul 4, pp. 57-200), *War Against the Pechenegs (1083–1091)/Războiul împotriva pecenegilor (1083-1091)* (capitolul 5, pp. 201-306), respectiv, *Kuman Invasion (1095)/Invazia cumană (1095)* (capitolul 6, pp. 207-350). Titlurile le rezumă riguros conținutul, drept pentru care vom formula doar câteva observații cu valoare de numitor comun. Autorul urmărește cu atenție interpretările canonizate de istoriografia modernă ale operelor cronicarilor bizantini (mai ales Michael Psellos, Michael Attaleiates și Ioannes Skylitzes), fără să ezite să nuanțeze sau, la limită, să se distanțeze de acestea. Prezentarea factuală are profunzime cronologică (însemnând că este mereu raportată la antecedentele evenimențiale, pentru a facilita înțelegerea întâmplărilor ca parte a unui proces *in progress*), fiind în același timp concentrată pe aspectele pe care autorul de ridică la rang de interes primar: anatomia și funcționalitatea unor instituții militare aflate în metamorfoză, precum și elemente ale modului de formare a deciziilor la nivelul autorității imperiale centrale. Ponderea foarte mare pe care o au capitolele consacrate confruntării Imperiului de Constantinopol cu adversarii geostrategici majori – normanzii și pecenegii, plus cumanii ca primă interferență – se subsumează acestei logici de construire a discursului narativ și eșafodajului argumentativ, permițând totodată înțelegerea mai facilă a modului în care contextele și evenimentele modelează mutațiile detectate. Nu este, desigur, o rețetă perfectă (în parte și pentru că nu există rețete perfecte, dar și pentru că imaginea asupra Bizanțului cu care operează autorul rămâne pe alocuri tributară unei abordări preclasicizate, care la rândul ei este îndatorată carenței documentare), însă, pe ansamblu, Marek Meško reușește să exceleze și o face mai ales printr-o meritorie capacitate de sinteză.

Acest aspect este pus în evidență mai ales prin capitolele încorporative ale monografiei: *Introducerea* (capitolul 1, pp. 1-10 – unde autorul își poziționează elegant demersul deopotrivă față de corpusul exegetic și față de ansamblul tematologic al bizantinologiei, punctând comparativistic), *Sinteza* (capitolul 7, pp. 351-376) și *Concluziile* (capitolul 8, pp. 377-384). Reținem, cu titlu de exemplu, doar două din judecățile de valoare formulate de autor în aceste capitole finale: ”După înfrângerea de la Dyrrachion din octombrie 1081, un factor important a fost faptul că, pentru prima dată, a fost lipsită de trupele sale *de șoc* de primă clasă (în special garda varegă, care a trebuit să se refacă după pierderile grele suferite acolo) și, prin urmare, nu a mai putut proteja restul unităților de atacurile cavaleriei grele normande. În mod normal, bizantinii ar fi răspuns la o astfel de situație printr-o creștere pe termen scurt a numărului de mercenari care excelau într-un stil de război similar cu cel al cavalerilor

normanzi. Aceasta ar fi dus la o recrutare intensificată a cavalerilor normanzi sau vest-europeni, care reprezentaseră în mod tradițional „vârful de lance” al armatei bizantine încă de la mijlocul secolului al XI-lea în luptele atât în vestul, cât și în estul imperiului. Cu toate acestea, această practică consacrată era acum împiedicată sau limitată semnificativ de doi factori - în primul rând, faptul că cei mai periculoși dușmani ai Imperiului Bizantin erau normanzii din sudul Italiei înșiși, astfel încât recrutarea lor în rândurile armatei bizantine era imposibilă și, în al doilea rând, faptul că Alexios Comnenul se confrunta la sfârșitul anului 1081 și începutul anului 1082 cu o lipsă acută de fonduri, ceea ce, la rândul său, l-a împiedicat să angajeze cavaleri din alte părți ale Occidentului latin” (p. 354); respectiv, ”În timpul bătăliei de la Dristra (Durostorum-Silistra – n.n.), una dintre *tagmatele* recent formate de mercenari normanzi a fost complet anihilată. Putem presupune că nivelul pierderilor de la Dristra, în august 1087, a atins nu mai puțin de 25%. Atât pierderile umane, cât și cele materiale provocate de pecenegii de la Paradounavon au dus la reluarea unor grave probleme financiare, care, între 1081 și 1083, au încetinit semnificativ procesul de restabilire a capacităților de luptă ale armatei bizantine. Încă o dată, angajarea mercenarilor a devenit din ce în ce mai dificilă, deși, datorită abilităților diplomatice ale lui Alexios Komnenos, această problemă a fost uneori depășită, de exemplu, prin invitarea unui contingent de 500 de cavaleri flamanzi în 1089/1090. Cu toate acestea, împăratul nu a desfășurat această prețioasă unitate împotriva pecenegilor, ci a trimis-o în Asia Mică, unde i s-a încredințat apărarea orașului Nicomedia, recent recucerit, și a împrejurimilor sale din mâinile selgiucizilor” (p. 356).

Ne oprim aici, formulându-ne propria concluzie: demersul realizat de Marek Meško prin monografia *Alexios I Komnenos in the Balkans, 1081–1095* reprezintă, incontestabil, o reușită științifică, pe care o propunem fără rezerve atenției specialiștilor și a publicului calificat.

Laurențiu NISTORESCU
(Centrul de Studii DacoRomanistice Lucas)